

ORTADOĞU EDEBİYATINDA SİYASET

Politics in the Middle Eastern Literature

Hüsamettin İNAÇ¹, Beyzanur KINA²

¹ Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, husamettin.inac@dpu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6922-2010

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, beyzanur_kiina@hotmail.com, Orcid: 0009-0005-3539-1931

MAKALEBİLGİSİ

Anahtar Kelimeler:

Ortadoğu edebiyatı, Siyasi gelişmeler, Toplumsal eleştiriler

Jel Kodları: P35

Makale Geçmişi:

Başvuru Tarihi: 27 Kasım 2024

Düzeltilme Tarihi:

10 Aralık 2024

Kabul Tarihi: 21 Aralık 2024

ÖZET

Ortadoğu edebiyatı, tarih boyunca siyasi gelişmelerden derinlemesine etkilenmiş ve bu gelişmeleri yansıtan zengin bir edebi miras oluşturmuştur. Bu makalede, Ortadoğu edebiyatında siyasetin rolü ve etkisi incelenmektedir. Bölgedeki siyasi olaylar, savaşlar, devrimler ve toplumsal değişimler, edebi eserlerde nasıl ele alınmış ve yansıtılmıştır? Bu sorulara yanıt ararken, Arap, Fars ve Türk edebiyatından seçilmiş örnekler üzerinden edebi eserlerin, dönemin siyasi iklimiyle nasıl bir etkileşim içinde olduğu analiz edilecektir. Bu makalenin diğer odak noktaları, edebiyatın siyasi bir araç olarak kullanılması, yazarların baskı rejimlerine karşı verdikleri mücadeleler ve toplumsal eleştiriler olacaktır. Ortadoğu edebiyatının siyasi perspektiflerin ve ideolojilerin anlaşılmasındaki katkısı değerlendirilecektir.

ARTICLE INFO

Keywords

Middle Eastern Literature, Political Developments, Social Critiques.

Jel Codes: P35

Article History:

Received: 27 November 2024

Received in revised form:

10 December 2024

Accepted: 21 December 2024

ABSTRACT

Middle Eastern literature has been extensively influenced by the political developments throughout history. This reasons a fertile literary tradition that is basically a reflection of the times passing through. The article explores the role and influence of politics in Middle Eastern literature. What place do political events, wars, revolutions, and social transformations take in the literature of the region? With the aim of answering these questions, attention will be drawn to the interaction of literary works with the current political climate of each time through examples taken from Arabic, Persian, and Turkish literature. The use of literature as a political tool, along with the struggles of writers against oppressive regimes, including the social critique within their works, are central to the focus of this article. Further, the contributions of the literature of Middle Eastern region for the understanding of political views and ideologies will also be assessed.

Atf vermek için / To cite: İnaç, H. & Kına, B. (2024). Ortadoğu edebiyatında siyaset. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14, 225-235. DOI: 10.58627/dpuiibf.1592093

Ortadoğu, bir coğrafi olarak Asya ile Afrika'nın kesişim noktası olmasının yanı sıra kültürel bir bölge olarak da dikkate değerdir (Şekil 1). Bu bölge, insanlık tarihinde birçok uygarlık ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Siyaset ve edebiyatın kesiştiği yer olan Ortadoğu, kültürel, sosyal ve tarihsel bağlarla ilgili önemli iç görüler sunan çok yönlü bir alan olarak tanımlanmıştır. Ortadoğu'nun edebiyatı, siyasi manzaralarla yaşayan halkının yaşamlarına derinden kök salmıştır. Yüzyıllar boyunca, bu edebiyat Mısır, İran, Lübnan, Filistin ve diğer ülkelerdeki farklı deneyim ve değişiklikleri yansıtarak evrimleşmiştir (MacQueen, 2017).

Özellikle 20. ve 21. yüzyıllar, sömürgecilik, otoriter liderlerin düşüşü ve yükselişi, savaşlar, devrimler ve özgürlük ve kimlik savaşları gibi politik karışıklıkları deneyimlemiştir. Bu olaylara şahitlik eden yazarlar, toplumlarının karmaşıklıklarıyla başa çıkmaya çalıştıkları andan itibaren bölgenin edebi ürünlerinin şekillenmesinde gerçek bir etki yarattı. Edebiyat, yazarlar için hem bir direniş aracı ve hem de düşünme ve eleştiri ifadeleri için bir alan deneyimi sunmuştur (Suleiman ve Muhawi, 2012).

Naguib Mahfuz, Mahmud Derviş, Gassan Kanafani ve Şehrnuş Parsipur gibi yazarlar, anlatılarında baskı, sürgün, kimlik ve özgürleşme temalarını keşfetmişlerdir. Eserleri, bireylerin yaşamlarının daha geniş sosyo-politik güçler tarafından nasıl etkilendiğini göstererek kişisel ve politik olanı derinlemesine ele almaktadır. Örneğin, Mahfuz'un Kahire Üçlemesi, Mısır toplumunu İngiliz sömürge yönetimi altında ve ardından gelen milliyetçi hareketler sırasında canlı bir şekilde tasvir ederken, Derviş'in şiiri Filistin'in kimlik ve öz belirleme mücadelesini yakalamaktadır.

1. ORTADOĞU EDEBİYATININ ÖZELLİKLERİ

Ortadoğu edebiyatı, kültürel geçmişi ve zengin tarihiyle birlikte dünya edebiyatının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu edebiyat, Arapça, Farsça, Türkçe, İbranice ve Kürtçe gibi birçok dilde eserler üretilmiş olması nedeniyle büyük bir dil çeşitliliğine sahiptir. Her dilin kendine özgü edebi gelenekler ve stilistik özellikler taşır, bu da edebiyatın çok yönlülüğünü artırır. Örneğin Arap edebiyatı klasik şiir ve nesir geleneğiyle tanımlanırken, Fars edebiyatı da tasavvufi şiirleriyle öne çıkar. Türk edebiyatı ise hem Osmanlı döneminde divan edebiyatı hem de halk edebiyatı ile zenginleşmiştir (Araz, 2020).

Ortadoğu, kültürel ve tarihsel zenginliği ile en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapan bir bölgedir. Bu zengin tarih, edebi eserlere mitolojik, dini ve tarihi temalar olarak yansımıştır (Atvur, 2020). İslam'ın doğuşu ve yayılışı, bölgedeki edebiyat üzerinde derin etkiler bırakmış, İslami metinler ve tasavvuf, edebi eserlerde sıkça işlenen konular arasında yer almıştır. Ortadoğu edebiyatında kutsal metinlerden ve dini motiflerden esinlenmiş pek çok eser bulunmaktadır (Michalopoulos vd., 2018).

Siyasal ve sosyal temalar, Ortadoğu edebiyatında ön plana çıkar. Bölgenin tarih boyunca geçirdiği siyasal değişimler, savaşlar, devrimler ve toplumsal hareketler, edebi eserlerde sıkça işlenen konular arasındadır. Otoriter rejimler, sömürgecilik, bağımsızlık mücadeleleri ve toplumsal adalet gibi konular, edebiyata derinlemesine yansır. Ayrıca, kimlik, aidiyet, göç ve diaspora gibi temalar da edebiyatın önemli bir parçasını oluşturur. Özellikle modern dönemde, bu temalar daha da belirgin hale gelmiştir (Ibisi, 2018).

Edebi türler açısından bakıldığında Ortadoğu edebiyatında şiire önemli bir yer verilmiştir. Arap, Fars ve Türk edebiyatında klasik şiir gelenekleri (örneğin kaside, gazel, mesnevi) güçlüdür ve bu gelenekler yüzyıllar boyunca gelişerek devam etmiştir. Ancak modern dönemde roman, kısa öykü ve tiyatro gibi türler de popüler olmuştur. Bu türler modernleşme süreciyle birlikte toplumsal ve bireysel meseleleri daha geniş bir çerçevede ele almıştır (Menteşe, 2021).

Sözel edebiyat, halk hikayeleri, destanlar ve masallar yoluyla kültürel hafızanın önemli bir parçası olmuştur. Anlatı geleneği, sözlü hikâye anlatımı ve halk edebiyatı biçimlerinde devam etmektedir. Bu tür eserler, toplumsal değerlerin ve kültürel normların aktarılmasında önemli bir rol oynar. Halk edebiyatı, geleneksel motifleri ve yerel kültürleri yansıtarak, edebi mirasın korunmasına katkı sağlar (Güvenç, 2021).

Ortadoğu edebiyatı 19. ve 20. yüzyıllarda Batının etkisiyle edebi yenilikler yaşamış, modernizm ve postmodernizm etkileri görülmeye başlanmıştır (İnaç, 2003, s. 342). Geleneksel formlar modern temalarla harmanlanmış, bu da eserlerin çeşitliliğini artırmıştır. Bu dönemde toplumsal ve bireysel özgürlük, kadın hakları ve modernleşme gibi konular da edebi diskurun merkezine yerleşmiştir. Ortadoğu edebiyatı, farklı kültür ve dinlerin bir arada bulunduğu bir coğrafyada geliştiği için, eserlerde kültürel diyaloglar ve çatışmalar sıkça işlenir. Bu, edebi eserlerde zenginliği ve derinliği artırır. Ortadoğu edebiyatı, bu coğrafyanın karmaşık ve dinamik sosyo-politik yapısını, tarihsel derinliğini ve kültürel çeşitliliğini yansıtan, evrensel insan deneyimlerine dair zengin bir edebi mirası ortaya koyar. Bütün bu özellikleri Ortadoğu edebiyatını hem bölgesel hem de küresel bağlamda önemli kılmaktadır (Köse, 2024).

2. SİYASETİN ORTADOĞU EDEBİYATI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ortadoğu edebiyatı, bölgenin dinamik ve karmaşık siyasi atmosferinden derinlemesine etkilenmiştir (İnaç, 2004, s. 35). Siyaset, edebi üretim üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı yollarla önemli bir rol oynamıştır. Ortadoğu, tarih boyunca pek çok siyasi olay ve çatışmaya sahne olmuştur ve bu olaylar edebi eserlerde kendine geniş bir yer bulmuştur. Özellikle savaşlar, devrimler ve bağımsızlık mücadeleleri, edebiyatın ana temalarından biri haline gelmiştir. Yazarlar, bu olayları eserlerinde işleyerek hem tanıklıklarını hem de eleştirilerini dile getirmişlerdir. Örneğin, Filistin-İsrail çatışması, İran Devrimi veya Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü gibi büyük tarihsel olaylar, bölgenin edebi eserlerinde sıkça işlenen konular arasında yer alır. Bu eserler, sadece tarihi belgelemekle kalmaz, aynı zamanda bu olayların toplumsal ve bireysel etkilerini de derinlemesine inceler (Neira ve diğerleri, 2023).

Otoriter ve siyasi baskılar Ortadoğu'daki birçok ülkede edebi üretkenliği etkiledi. Sansür, birçok yazar ve şairin eserini kısıtladı veya yasakladı. Bu durum, edebiyatın direniş ve muhalefet aracı olarak kullanılmasına yol açmıştır. Yazarlar, örtük anlamlar ve alegoriler kullanarak siyasi eleştirilerini dile getirmişlerdir. Bu tür eserler, okuyucuya rejimlerin baskıcı yapısını ve toplumsal adaletsizlikleri sorgulama fırsatı verir (Moghadam, 2020).

Harita 1: Ortadoğu Ülkeleri

Kaynak: (Neira, ve diğerleri, 2023)

Edebiyat, Ortadoğu'da siyasi direnişin önemli bir parçası olmuştur. Özellikle baskıcı rejimlere karşı edebi eserler, bir tür direniş ve ifade özgürlüğü mücadelesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu eserler, toplumsal adalet, insan hakları ve özgürlük temalarını işler. Birçok yazar, edebiyatı bir eleştiri aracı kullanarak, toplumsal değişim için bir katalizör görevi görmüştür. Bu eserler, okuyuculara ilham vererek, direnç ve dayanışma duygularını güçlendirmiştir (Alfaisal, 2022).

Siyasi sınırların ve kimliklerin sıkça değiştiği Ortadoğu'da, kimlik ve aidiyet meseleleri edebiyatın merkezinde yer almıştır (İnaç, 2005a, s. 44). Göç, sürgün ve diaspora gibi konular, yazarların sıkça işlediği temalar arasındadır. Bu durum, edebi eserlerde hem bireysel hem de kolektif kimlik arayışlarını yansıtmıştır. Yazarlar, karakterleri aracılığıyla kimlik çatışmalarını, aidiyet krizlerini ve kültürel uyumsuzlukları keşfeder. Bu eserler, okuyuculara kimliklerini sorgulama ve anlamlandırma fırsatı sunar (Koç, 2020).

2010'ların başında başlayan Arap Baharı, Ortadoğu edebiyatında yeni bir dönemi başlatmıştır (Yılmaz, 2020). Bu siyasi hareketler, edebi eserlerde değişim, umut ve hayal kırıklığı gibi temaların işlenmesine yol açmıştır. Yazarlar, bu olayların bireysel ve toplumsal etkilerini derinlemesine ele almıştır. Arap Baharı, birçok yazar için bir ilham kaynağı olmuş, edebiyat aracılığıyla toplumsal değişim ve reform umutlarını dile getirmiştir. Aynı zamanda, bu hareketlerin yarattığı hayal kırıklıkları ve zorluklar da edebiyatın önemli bir parçası haline gelmiştir (Kırşanlı, 2024).

3. TARİHSEL ARKA PLAN: SİYASAL OLAYLAR VE EDEBİYAT

3.1. Tarihsel olayların edebiyat üzerindeki etkileri

Tarihsel olaylar, edebiyat üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakır. Bu olaylar, edebi eserlerin temasını, karakter yapısını ve anlatım biçimini şekillendirir. Özellikle büyük toplumsal dönüşümler ve krizler, yazarların eserlerine ilham kaynağı olur (İnaç, 2005b, s. 74). Örneğin, Fransız Devrimi, dünya edebiyatında önemli bir etki yaratmış, devrimin idealleri ve toplumsal etkileri birçok edebi eserde işlenmiştir. Charles Dickens'in "İki Şehrin Hikayesi" adlı romanı, Fransız Devrimi'nin neden olduğu toplumsal değişimleri ve bireyler üzerindeki etkilerini dramatik bir şekilde ele alır. Dickens, devrim sırasında yaşanan kaosu ve insan doğasının karanlık yönlerini anlatırken, tarihsel gerçekleri edebi bir dille yeniden yorumlar (Reddy ve M.Phil, 2024).

Bir diğer örnek, I. Dünya Savaşı'nın edebiyat üzerindeki etkileridir. Savaş, pek çok yazarı derinden etkilemiş ve bu dönemde "kayıp kuşak" olarak bilinen bir edebi akım ortaya çıkmıştır. Erich Maria Remarque'in "Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok" adlı romanı, savaşın dehşetini ve askerlerin yaşadığı travmaları gerçekçi bir dille aktarır. Remarque, savaşın anlamsızlığını ve insan hayatı üzerindeki yıkıcı etkilerini ele alarak, okuyuculara savaş karşıtı güçlü bir mesaj iletir. Bu eser, savaşın toplumsal ve bireysel düzeydeki yıkımını edebi bir perspektifle sunarak, tarihsel olayların edebiyat üzerindeki derin etkisini gözler önüne serer (Mansour-Ille, 2022).

Tarihsel olayların edebiyat üzerindeki diğer önemli etkisi, sömürgecilik dönemi edebiyatında görülebilir. Sömürgecilik hem sömürgeci hem de sömürgeleştirilen toplumların edebiyatında kalıcı izler bırakmıştır (Özensoy, 2019). Chinua Achebe'nin "Parçalanma" adlı romanı, Afrika'nın sömürgecilik öncesi ve sonrası dönemindeki toplumsal yapısı ve kültürel dönüşümünü aktarır. Achebe, Batı'nın Afrika üzerindeki etkilerini eleştirirken, yerli halkın yaşadığı kimlik krizlerini ve toplumsal çatışmaları derinlemesine işler. Bu eser, tarihsel bir bağlamda, sömürgeciliğin bireysel ve toplumsal düzeydeki etkilerini edebi bir anlatımla ortaya koyar (Oyedele, 2024).

Tarihsel olaylar, sadece edebi temaları ve konuları değil, aynı zamanda edebi formları ve anlatım tekniklerini de etkiler. Örneğin, modernizm akımının yükselişi, sanayileşme ve şehirleşme gibi tarihsel süreçlerle yakından ilişkilidir (Erol, 2016). James Joyce'un "Ulysses" adlı eseri, modernist edebiyatın en önemli örneklerinden biri olarak, tarihsel bağlamda bireyin karmaşık iç dünyasını ve modern toplumun dinamiklerini yansıtır. Joyce, bilinç akışı tekniğiyle, bireylerin zihinlerinde geçenleri detaylı bir şekilde aktararak, modern yaşamın karmaşıklığını ve bireyin bu karmaşıklık içindeki yerini sorgular (Earle, 2023).

3.2. Edebiyatın Siyasal Değişimlerdeki Rolü

Edebiyat, siyasal değişimlerde önemli bir rol oynar ve farklı dönemlerde toplumların dönüşüm süreçlerinde etkili bir araç olarak kullanılmıştır (İnaç, 2007, s. 27). Bu role edebiyatın bir ifade biçimi olarak sunduğu geniş olanaklar ve toplumsal bilinci şekillendirme gücü nedeniyledir (Aşkaroğlu, 2020).

Öncelikle, edebiyat bir direniş ve eleştiri aracı olarak işlev görür. Otoriter rejimler ve baskıcı sistemler altında, yazarlar ve şairler sistem eleştirilerini dile getirmek için alegoriler, semboller ve metaforlar kullanarak sansürü aşmaya çalışırlar (Şahin ve Atabay, 2021). Örneğin, George Orwell'un "1984" (González, 2023) ve Aldous Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" adlı eserleri totaliter rejimlerin ve kontrol toplumlarının eleştirisini yaparak okuyuculara bu tür sistemlerin tehlikelerini düşündürür. Bu eserler, sadece edebi birer başyapıt olmakla kalmaz, aynı zamanda siyasal bilincin oluşmasına katkı sağlar (Webb, 2023).

Edebiyat, aynı zamanda toplumsal farkındalığı artırma ve değişim talebini harekete geçirme gücüne sahiptir. Yazarlar, toplumsal adaletsizlikleri, insan hakları ihlallerini ve eşitsizlikleri eserlerinde işleyerek, okuyucuların bu konular üzerinde düşünmelerini sağlar (Aşkaroğlu, 2020). Harriet Beecher Stowe'un "Tom Amca'nın Kulübesi" adlı romanı, kölelik karşıtı hareketin güçlenmesine katkıda bulunmuş, Amerikan İç Savaşı öncesinde köleliğin insanlık dışı koşullarını gözler önüne sermiştir. Bu tür eserler, toplumda değişim talebinin yükselmesine ve politik hareketlerin güçlenmesine yardımcı olabilir (Ünlü, 2020).

Edebiyat, kimlik ve aidiyet meselelerini de ele alarak siyasal değişimlerde önemli bir rol oynar. Yazarlar, farklı etnik, dini ve kültürel kimliklerin seslerini duyurarak, çoğulcu bir toplum yapısının oluşmasına katkıda bulunur (İnaç, 2014, s. 39). Edebiyat, bu bağlamda marjinalize edilmiş grupların hikâyelerini anlatmak suretiyle onların hak ve özgürlük taleplerinin anlaşılmasına ve kabul görmesine yardımcı olur (Alver, 2006). Örneğin, Chinua Achebe'nin eserleri, Afrika'daki sömürgecilik sonrası kimlik

arayışlarını ve kültürel çatışmaları anlatırken, bu toplumların seslerini uluslararası bir platformda duyurur (Nyandoro, 2020). Ortadoğudan örnekler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Ortadoğu Edebiyatının siyasal değişimlerdeki rolü

Mahmoud Darwish	Filistinli şair Darwish Filistin halkının acılarını, umutlarını ve direniş ruhunu şiirleriyle dünyaya duyurmuştur. Darwish'in eserleri Filistin kimliğinin korunmasında, ulusal bilincin canlı tutulmasında önemli bir yer tutar. Şiirleri hem Filistin'in trajedisini hem özgürlük mücadelesini sembolize eder ve bu nedenle siyasi değişimlerde etkili bir araç olmuştur (Can, 2023).
Naguib Mahfouz	Mısırlı yazar Mahfouz'un, özellikle "Kahire Üçlemesi" ile Mısır toplumunun modernleşme sürecindeki sosyal ve politik değişimleri ele aldığı çalışmaları vardır. Eserleri, Mısır'daki toplumsal yapıların dönüşümünü ve bu dönüşümün bireyler üzerindeki etkilerini gözler önüne serer. Mahfouz'un yazıları, Mısır'daki siyasi değişimlerin ve toplumun bu değişimlere tepkisinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur (Asutay, 2021).
Ghassan Kanafani	Filistinli yazar Kanafani, Filistin davasını edebiyat yoluyla uluslararası arenada duyurmuş ve Filistin halkının mücadelesini eserlerinde işlemiştir. "Men in the Sun" adlı eseri, Filistinli mültecilerin yaşadığı zorlukları ve kimlik arayışlarını konu alarak, Filistin sorununun küresel farkındalığını artırmıştır (Mousa, 2020).
Elias Khoury	Lübnanlı yazar Khoury, Lübnan İç Savaşı'nın toplum üzerindeki etkilerini anlatan eserler yazmıştır. "Bab El Shams" romanı, Filistin mücadelesi ve sürgün temasını işlerken, savaşın bireyler üzerindeki derin etkilerini de gözler önüne serer. Bu eser ile Lübnan ve Filistin'deki siyasi çatışmaların insani boyutunu vurgulamıştır (Ahmad, 2023).
Adonis (Ali Ahmad Said Esber)	Suriyeli şair Adonis Arap dünyasında modern şiirin öncülerindedir ve şiirinde toplumsal ve siyasi değişimleri sorgulamıştır. Adonis'in yenilikçi şiir dili, Arap toplumundaki değişim dinamiklerine işaret etmiş ve bu değişimlerin edebi bir perspektiften ele alınmasına katkı sağlamıştır (Yılmaz N., 2013).

Bu örnekler, Ortadoğu edebiyatının, bölgedeki siyasal değişimleri ve çatışmaları hem ulusal hem de uluslararası düzeyde anlamaya ve anlatmaya nasıl yardımcı olduğunu göstermektedir. Edebiyat, bu bağlamda, sadece bir sanat formu değil, aynı zamanda siyasal bilincin şekillenmesinde ve toplumsal değişimlerin tetiklenmesinde etkili bir araç olmuştur (Çalışkan, 2008).

4. SİYASAL TEMALAR VE MOTİFLER

Ortadoğu, tarih boyunca çeşitli otoriter rejimlerin ve baskıcı yönetim biçimlerinin hüküm sürdüğü bir bölge olmuştur. Bu tür rejimler, genellikle siyasi istikrarı ve ulusal güvenliği sağlama iddiasıyla, bireysel özgürlükleri kısıtlayan ve muhalefeti bastıran politikalar uygulamışlardır. Otoriter yönetimlerin temel özelliklerinden biri, iktidarın merkezileşmesi ve siyasi gücün küçük bir elit grup ya da lider tarafından kontrol edilmesidir. Bu durum, çoğu zaman sivil toplumun zayıflamasına ve demokratik kurumların işlevsiz hale gelmesine neden olur (Kurubaş, 2011).

4.1. Otoriter Rejimler ve Baskı

Ortadoğu'da otoriter rejimlerin varlığı, çeşitli sosyo-politik ve ekonomik faktörlerle beslenmiştir. Birçok ülke, sömürgecilik sonrası dönemde ulusal kimliklerini inşa etmeye çalışırken, siyasi istikrar sağlamak amacıyla güçlü liderlik arayışına girmiştir (Çalışkan, 2008). Bu süreçte, monarşiler ve tek parti yönetimleri gibi otoriter rejimler, modernleşme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek iddiasıyla iktidarda kalmıştır. Ancak, bu tür yönetimler, genellikle insan hakları ihlalleri, ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve muhalefetin şiddet yoluyla bastırılması gibi sorunlara yol açmıştır (Kurubaş, 2011).

Baskıcı rejimlerin Ortadoğu'daki etkisi, yalnızca siyasi alanla sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapıyı da derinden etkilemiştir. Otoriter yönetimlerin uyguladığı politikalar, sosyal adaletsizliklerin derinleşmesine ve ekonomik eşitsizliklerin artmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca bu rejimlerin güttüğü baskı politikaları toplumsal kutuplaşmayı ve radikalizmi körükleyerek bölgedeki çatışma dinamikler-onun daha da karmaşık bir hale gelmesine sebep olmuştur (Çalışkan, 2008).

Arap Baharı, Ortadoğu'daki otoriter rejimlere karşı toplumsal bir tepki olarak ortaya çıkmış ve bölgedeki siyasi değişiklik taleplerini gözler önüne sermiştir (İnaç, 2018, s. 311). Bu süreç, birçok ülkede siyasi reformlar için bir umut ışığı olarak değerlendirilmişse de bazı yerlerde daha da sert baskı politikalarına yol açmıştır. Arap Baharı ardından bazı ülkelerde kısmi demokratikleşme süreçleri gözlemlenirken, diğerlerinde otoriter rejimler iktidarlarını pekiştirmiştir (Yılmaz F. M., 2020).

4.2. Savaş ve Çatışma

Ortadoğu, tarih boyunca çeşitli savaş ve çatışmalarla anılan bir bölge olmuştur. Bu durum, bölgenin stratejik konumu, zengin kaynakları ve karmaşık etnik ve dini yapısı gibi birçok faktörden kaynaklanmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında, Ortadoğu'daki çatışmaların kökenleri hem sömürgecilik dönemi sınırlarının yapaylığına hem de bu sınırların etnik ve mezhepsel gerilimleri artırmasına dayanmaktadır. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında çizilen sınırlar, birçok etnik ve dini grubun bir ulus-devlet çatısı altında zorla bir arada yaşamak zorunda kalmasına neden olmuştur (Topuz, 2023).

Ortadoğu'daki savaş ve çatışmaların temel nedenlerinden biri, bölgenin zengin doğal kaynakları, özellikle de petrol ve doğalgaz rezervleridir. Bu kaynakların kontrolü hem bölgesel hem de küresel aktörler için stratejik önem taşımaktadır (İnaç, 2021, s. 89). Bölgedeki birçok çatışma, kaynakların adil dağıtımı ve kontrolü üzerine odaklanmıştır. Ayrıca bu kaynaklar, dış müdahalelerin ve uluslararası güç mücadelelerinin de başlıca sebeplerinden biri olmuştur. Bu durum, hem yerel halklar arasında rekabeti artırmış hem de dış güçlerin bölgeye olan ilgisini sürekli kılmıştır (Maroufi vd., 2022).

Bölgedeki etnik ve mezhepsel çeşitlilik, çatışmaların başka bir önemli nedenidir. Ortadoğu, Arap, Kürt, Türk, Pers gibi farklı etnik grupların yanı sıra, Sünni, Şii, Hristiyan, Alevi ve Dürzi gibi çeşitli dini toplulukların bir arada yaşadığı bir coğrafyadır. Bu çeşitlilik, tarih boyunca etnik ve mezhepsel çatışmaların kaynağı olmuştur. Özellikle, siyasi iktidarın belirli bir mezhep ya da etnik grup tarafından ele geçirilmesi, diğer gruplar arasında memnuniyetsizlik yaratmış ve zaman zaman silahlı çatışmalara yol açmıştır (Köse H. H., 2015).

Soğuk Savaş dönemi, Ortadoğu'daki çatışmaların uluslararası boyutta da şekillendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik rekabet, bölgedeki birçok çatışmanın arka planında yer almıştır. İki süper güç, Ortadoğu'daki müttefiklerini destekleyerek, bölgedeki çatışmaların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bu durum, bölgenin silahlanmasına ve çatışmaların daha yıkıcı hale gelmesine yol açmıştır (Pirinççi, 2019).

5. SİYASAL TEMALARI İŞLEYEN ÖNEMLİ ORTADOĞULU YAZARLAR

5.1. *Naguib Mahfuz (Mısır)*

Naguib Mahfuz, 11 Aralık 1911'de Kahire, Mısır'da doğmuş ve 30 Ağustos 2006'da vefat etmiş önemli bir Mısırlı yazardır. 1988 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanarak bu ödülü alan ilk Arap yazar olma unvanını taşır. Mahfuz'un edebi kariyeri, 1930'larda kısa hikayelerle başlamış, ancak onu uluslararası alanda tanıyan bir yazar yapan romanları olmuştur (Asutay, 2021).

Mahfuz'un eserlerinde sıkça işlenen temalar arasında sosyal değişim, gelenek ile modernite arasındaki çatışma ve bireyin toplum içindeki rolü yer alır (İnaç, 2022, s. 211). Özellikle, Mısır toplumunun farklı dönemlerdeki dönüşümünü ve bu dönüşümlerin insanların üzerindeki etkilerini derinlemesine ele alır. Mahfuz'un en ünlü eseri olan "Kahire Üçlemesi" (Palace Walk, Palace of Desire, Sugar Street), Mısır'da 1919 devriminden sonra bir ailenin üç nesil boyunca yaşadığı toplumsal ve siyasi değişimleri anlatır. Bu üçleme, Mısır'ın modernleşme sürecini ve bu süreçteki toplumsal çatışmaları gözler önüne serer (McAteer, 2024).

Naguib Mahfuz, Ortadoğu ve Arap dünyası için büyük bir öneme sahiptir. Eserleri, sadece Mısır'ın değil, geniş anlamda Arap dünyasının toplumsal ve siyasi meselelerine ışık tutarak, bölgenin kültürel ve sosyal yapısını anlamamıza yardımcı olur. Onun anlatım tarzı, gerçekçi ve detaycıdır, bu da okuyucuların karakterlerle ve olaylarla güçlü bir bağ kurmasını sağlar. Mahfuz'un çalışmaları, Arap edebiyatını dünya sahnesine taşımış ve Arap kültürünün evrensel edebiyat içinde önemli bir yer edinmesine katkıda bulunmuştur (Alfaisal, 2022).

5.2. *Orhan Pamuk (Türkiye)*

Orhan Pamuk, 7 Haziran 1952'de İstanbul, Türkiye'de doğmuş, uluslararası alanda tanınmış bir Türk yazardır. 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanarak bu ödülü alan ilk Türk yazar olmuştur. Pamuk, eserlerinde sıkça kimlik, modernite, gelenek ve kültürel çatışma gibi temaları işler. İstanbul'un zengin tarihini ve kültürel mozağini, eserlerinin merkezine koyarak, şehrin ve ülkenin modernleşme sürecindeki değişimlerini anlatır (Karadağ, 2023).

Orhan Pamuk'un yazarlık kariyeri, 1974 yılında yazdığı ancak 1982'de yayımlanan "Cevdet Bey ve Oğulları" ile başlamıştır. Bu roman, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanan bir aile hikayesini anlatır. Pamuk'un en bilinen eserlerinden biri olan "Benim Adım Kırmızı", 16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış bir grup nakkaşın hikayesi üzerinden Doğu-Batı çatışmasını işler. Bu roman, sanatsal ve kültürel kimlik arayışlarını derinlemesine ele alır (Akyıldız, 2024).

Roman "Kar", doğu Türkiye'sinde, karla kaplı bir kasabada geçer ve siyasi gerginliklerle dolu bir atmosferde kimlik, inanç ve özgürlük temasını işler. Bu eser, Pamuk'un Türkiye'nin toplumsal ve siyasi meselelerine ne denli derinlemesine yaklaşabildiğini gösterir (Göçmen, 2023).

Orhan Pamuk, Ortadoğu ve Türkiye için önemli bir figürdür çünkü eserleri, bölgenin tarihsel ve kültürel kimliğini uluslararası okurlara tanıtarak, kültürler arası köprü kurar. Pamuk'un çalışmaları, Türkiye'nin modernleşme sürecini, Batı ile Doğu arasındaki etkileşimi ve bu süreçteki bireysel ve toplumsal dönüşümleri edebi bir perspektiften sunar. Kendine özgü anlatım tarzı ve zengin dil kullanımı, okuyucuların karakterlerle derin bağlar kurmasını sağlar ve evrensel temaları Türk toplumuna özgü detaylarla birleştirir (Koç İ., 2024).

5.3. *Elias Khoury (Lübnan)*

Elias Khoury, 12 Temmuz 1948'de Beyrut, Lübnan'da doğmuş önemli bir Arap yazardır. Aynı zamanda bir akademisyen, editör ve eleştirmen olan Khoury, eserlerinde özellikle Lübnan iç savaşı, kimlik meseleleri ve Filistin sorunu gibi temaları işler. Lübnan'ın karmaşık toplumsal ve siyasi yapısını edebi bir dille anlatan Khoury, modern Arap edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olarak kabul edilir (Ahmad, 2023).

Khoury, Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde tarih eğitimi almış ve daha sonra Paris'te sosyal bilimler eğitimi görmüştür. Bu akademik geçmiş, eserlerindeki derin tarihsel ve toplumsal analizlere katkıda bulunmuştur. Lübnan iç savaşı sırasında Filistin Kurtuluş Örgütü'nde aktif olarak yer almış ve bu deneyimler, yazılarında güçlü bir şekilde yansımıştır. Khoury'nin en bilinen eserlerinden biri, "Bab El Shams" (Güneş Kapısı) adlı romanıdır. Bu eser 1948'deki Nakba'dan başlayarak Filistinli mültecilerin yaşadığı trajedileri ve direnişlerini anlatır. Roman Filistin halkının tarihini ve kimlik mücadelesini derinlemesine işlerken, bireylerin bu büyük trajedi içindeki kişisel hikayelerine odaklanır (Jrejiry, 2022).

Elias Khoury'nin çalışmaları, Ortadoğu'nun siyasi ve toplumsal gerçekliklerine dair derin bir anlayış sunar. Onun eserleri, savaşın ve çatışmanın bireyler üzerindeki etkilerini, kimlik ve aidiyet sorunlarını büyük bir duyarlılıkla ele alır. Khoury, edebi dili ve anlatım tarzıyla, okuyucularını bu karmaşık konular üzerinde düşünmeye teşvik eder. Ortadoğu için Khoury'nin önemi, yalnızca Lübnan ve Filistin meselelerini değil, aynı zamanda daha geniş bir perspektiften Arap dünyasının toplumsal ve kültürel zorluklarını ele alabilmesinden kaynaklanır. Onun eserleri, bölgenin tarihsel derinliğini ve sosyal dinamiklerini anlamaya katkıda bulunurken, aynı zamanda bu konular üzerine uluslararası bir farkındalık yaratmaktadır (Çalışkan, 2008).

5.4. *Amin Maalouf (Lübnan)*

Amin Maalouf, 25 Şubat 1949'da Beyrut, Lübnan'da doğmuş bir yazardır. Eserlerinde tarih, kimlik, kültürel çatışma ve göç gibi temaları işler. Maalouf, Arap ve Batı dünyası arasında bir köprü kuran eserleriyle tanınır ve bu bağlamda Fransız Akademisi üyeliğine seçilmiştir. Maalouf'un yaşamı, Lübnan iç savaşının etkileriyle şekillenmiştir. Gazetecilik kariyerine Lübnan'da başlamış, ancak savaş nedeniyle 1976'da Fransa'ya taşınmıştır. Bu göç deneyimi, eserlerinde sıkça işlediği kimlik ve aidiyet temalarına önemli bir katkı sağlamıştır (Çiftçi, 2022).

En iyi bilinen eserlerinden biri "Afrikalı Leo" (1986), 16. yüzyılda yaşamış bir Faslı gezginin hayatını anlatır ve okuyuculara tarihsel bir perspektif sunar. Bir diğer önemli eseri "Semerkant" (1988), 11. yüzyılda yaşayan ünlü şair Ömer Hayyam'ın yaşamını ve onun dönemindeki siyasi-sosyal olayları işler. Bu roman, Doğu ile Batı arasındaki kültürel etkileşimleri derinlemesine inceler (Kökce, 2021). Maalouf'un "Yüzüncü Ad" (1992) ve "Doğunun Limanları" (1996) gibi eserleri de kimlik ve tarih temalarını işler. "Çivisi Çıkmış Dünya: Uygarlıklarımız Tükendiğinde" (2009) adlı eseri ise modern dünyanın karşı karşıya olduğu kültürel ve etik krizleri sorgular (Buzay, 2023).

Maalouf'un Ortadoğu için önemi, bölgenin zengin tarihini ve kültürel mirasını evrensel bir dille anlatabilmesinden gelir. Onun eserleri, okuyuculara farklı kültürler arasında empati kurma ve ortak insanlık değerlerini anlama fırsatı sunar. Bu, özellikle Batı ve Arap dünyası arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur (Özdemir ve Aypay, 2022).

5.5. *Ghassan Kanafani (Filistin)*

Ghassan Kanafani, 9 Nisan 1936'da Akka, Filistin'de doğmuş ve 8 Temmuz 1972'de Beyrut, Lübnan'da bir suikast sonucu hayatını kaybetmiş önemli bir Filistinli yazardır. Eserleri, Filistin davası ve Arap dünyası için büyük önem taşır. Kanafani, edebiyatında Filistin halkının yaşadığı zorlukları, sürgün hayatını ve kimlik arayışını güçlü bir şekilde dile getirmiştir (El-Hussari, 2016).

Kanafani, 1948'deki Arap-İsrail Savaşı sırasında ailesiyle birlikte Lübnan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Bu travmatik deneyim, onun hayatı ve yazıları üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Daha sonra Suriye ve Kuveyt gibi ülkelerde yaşamış, öğretmenlik ve gazetecilik yapmıştır. Kanafani, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bir parçası olan Halk Cephesi'nin de sözcülüğünü yapmıştır (Kişi, 2023).

Eserlerinde sıkça işlediği temalar arasında sürgün, kimlik kaybı, direniş ve adalet arayışı bulunur. En bilinen eserlerinden biri "Men in the Sun" (Güneşteki Adamlar), üç Filistinli mültecinin Kuveyt'e kaçma çabalarını anlatır. Bu roman, Filistinlilerin yaşadığı umutsuzluğu ve çaresizliği çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer (El-Hussari I. A., 2019).

Bir diğer önemli eseri "Returning to Haifa" (Hayfa'ya Dönüş), 1948 savaşında evlerinden olan bir çiftin yıllar sonra Hayfa'ya dönerek eski evlerini ziyaret etmelerini konu alır. Bu eser, kayıp, aidiyet ve yeniden buluşma temalarını derinlemesine işler (El-Hussari B. I., 2016).

Ghassan Kanafani'nin Ortadoğu ve Filistin için önemi, Filistinlilerin sesini dünya sahnesine taşımasından gelir. Eserleri, Filistin halkının yaşadığı trajediyi uluslararası bir okuyucu kitlesine tanıtarak, Filistin davasına küresel farkındalık kazandırmıştır. Kanafani'nin yazıları, sadece Filistinlilerin değil, tüm ezilen halkların direniş ve özgürlük mücadelelerini simgeler (Kişi, 2023).

5.6. *Hanan al-Shaykh (Lübnan)*

Hanan al-Shaykh, 12 Kasım 1945'te Beyrut, Lübnan'da doğmuş önemli bir Lübnanlı yazardır. Eserlerinde genellikle Ortadoğu'daki kadınların toplumsal rolleri, cinsellik, aile dinamikleri ve savaşın etkileri gibi konuları işler. Al-Shaykh, cesur ve özgün anlatımıyla Arap edebiyatında önemli bir yer edinmiştir (Yazıcı, 2011).

Hanan al-Shaykh, eğitimini Mısır'da Amerikan Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra gazetecilik kariyerine başlamış ve Beyrut'ta çeşitli dergilerde çalışmıştır. Lübnan iç savaşı sırasında Londra'ya taşınmış ve yazarlık kariyerine burada devam etmiştir. Onun edebi kariyeri, toplumsal normlara ve geleneklere meydan okuyan eserleriyle dikkat çeker. En bilinen romanlarından biri, "Hikayeci Kadınlar" (The Story of Zahra), Lübnan iç savaşının ortasında kişisel ve toplumsal çatışmaları deneyimleyen bir kadının hikayesini anlatır. Bu eser, savaşın bireyler üzerindeki etkilerini ve bir kadının kendini bulma mücadelesini anlatmaktadır.

Hanan al-Shaykh'in Ortadoğu için önemi, özellikle kadınların sesini duyurması ve toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumasından gelir. Onun eserleri, kadınların yaşadığı sorunları ve toplumsal baskıları açıkça dile getirerek Arap dünyasında kadın hakları tartışmalarına katkıda bulunur. Al-Shaykh, edebi eserlerinde kadınların hikayelerini ön plana çıkararak okuyucularını bu meseleler üzerinde düşünmeye teşvik eder (Yazıcı, 2011).

5.7. *Adonis (Suriye)*

Adonis, gerçek adıyla Ali Ahmed Said Esber, 1 Ocak 1930'da Suriye'nin Lazkiye yakınlarındaki Kassabin köyünde doğmuş önemli bir Suriyeli şair ve düşünürdür. Arap edebiyatının en etkili figürlerinden biri olarak kabul edilir ve modern Arap şiirine getirdiği yeniliklerle tanınır. Adonis, şiirlerinde geleneksel kalıpları yıkarak, serbest şiiri Arap edebiyatında önemli bir konuma getirmiştir (Yılmaz N., 2013).

Adonis, genç yaşta şiirle ilgilenmeye başladı ve 17 yaşında, Suriye Cumhurbaşkanı'na şiir okuma fırsatı buldu. Bu olay, ona bir burs kazandırdı ve Şam Üniversitesi'nde felsefe okumaya başladı. Siyasi görüşleri nedeniyle Suriye'de baskı gördü ve bir süre hapis yattı. Daha sonra Lübnan'a taşındı ve burada edebi kariyerini sürdürdü. 1980'lerde Lübnan iç savaşının etkisiyle Paris'e yerleşti ve çalışmalarına burada devam etti (Sistakou, 2020).

Adonis'in eserlerinde en belirgin temalar arasında kimlik, modernizm, gelenek ve değişim vardır. Şiirleri, mistik ve sembolik imgelerle doludur ve okuyucuları derin düşüncelere sevk eder. En bilinen eserlerinden biri olan "Şiir ve Şiir Dili" (The Language of Poetry), Arap şiirinin dil yapısını ve temalarını sorgular. "Mezar ve Gül" (The Tomb and the Rose) adlı şiir kitabı ise, ölüm ve yaşam arasındaki ilişkiyi irdeler (Yılmaz N., 2013).

Adonis'in Ortadoğu için önemi, sadece bir şair olarak değil, aynı zamanda bir entelektüel ve eleştirmen olarak da ortaya çıkar. O, Arap dünyasında edebi ve kültürel reformlar çağrısında bulunmuş, geleneksel düşünce kalıplarının sorgulanmasını savunmuştur. Bu nedenle, bazı çevrelerce tartışmalı bir figür olarak görülse de birçok kişi tarafından da modern Arap edebiyatının öncüsü olarak kabul edilir. Adonis, eserlerinde geleneksel ve modern değerler arasında bir köprü kurarak, Arap edebiyatında yeni ufuklar açmıştır. Onun çalışmaları, sadece edebi değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir dönüşümün de yansımalarıdır. Adonis, Arap şiirine kattığı yenilikçi bakış açısı ve derin felsefi sorgulamalarıyla, okuyucularını sürekli düşünmeye ve sorgulamaya teşvik eder (Sistakou, 2020).

Bu yazarların eserlerindeki siyaseti işleyiş ve anlatış biçimi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: *Ghassan Kanafani, Hanan al-Shaykh ve Adonis gibi yazarların siyaseti eserlerinde işleyiş biçimi.*

Ghassan Kanafani	Siyaset, özellikle Filistin davası ve İsrail-Filistin çatışması bağlamında Kanafani'nin eserlerinde belirgindir. Eserleri, Filistinlilerin yaşadığı acıları, sürgün hayatını ve kimlik arayışını anlatırken, aynı zamanda direnişin ve adalet arayışının sembolü haline gelir. "Güneşteki Adamlar" gibi eserleri, Filistinli mültecilerin çaresizliğini ve mücadelelerini işlerken, İsrail-Filistin çatışmasının insani boyutunu gözler önüne serer. Kanafani'nin hikayeleri, politik bir mesaj taşır ve okuyucuları Filistin davasına karşı duyarlılık geliştirmeye teşvik eder (El-Hussari B. I., 2016).
Hanan al-Shaykh	Hanan al-Shaykh'in eserleri, genellikle Ortadoğu'daki toplumsal ve siyasal dinamikleri kadınların perspektifinden ele alır. Eserlerinde siyaset, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınların yaşadığı baskılar üzerinden işlenir. "Hikayeci Kadınlar" ve "Kadınlar Bahçesi" gibi romanları, kadınların savaş, patriyarka ve sosyal kısıtlamalarla nasıl başa çıktıklarını konu alır. Al-Shaykh, Ortadoğu'da kadınların karşılaştığı zorlukları politik bir çerçevede sunarak okuyucularını bu konular üzerinde düşünmeye ve harekete geçmeye çağırır (Yazıcı, 2011).
Adonis	Siyaset, Adonis'in şiirlerinde geniş kapsamlı kimlik ve modernizm arayışıyla iç içe geçmiş durumdadır. Onun eserleri, Arap dünyasındaki geleneksel düşünce kalıplarını sorgularken, aynı zamanda toplumsal ve politik değişim çağrısında bulunur. Adonis, bireysel özgürlük ve yaratıcılığı ön plana çıkararak, Arap dünyasında entelektüel bir uyanış ve reform ihtiyacını vurgular. Politik ve sosyal eleştirileri, şiirinin özünü oluşturur ve okuyucularına derin bir sorgulama alanı açar (Sistakou, 2020).

Bu üç yazar da eserlerinde siyaseti farklı açılardan ele alsalar da, hepsi de Ortadoğu'nun karmaşık toplumsal ve politik yapısını derinlemesine irdeleyerek okuyucularına yeni bakış açıları kazandırma amacıyla yola çıkar. Eserleri, sadece edebi değil, aynı zamanda politik birer manifesto ve kendi toplumlarının daha geniş bir bağlamda anlaşılmasına katkıda bulunur.

6. ORTADOĞU EDEBİYATINDA SİYASETİN ÖNEMİ

Ortadoğu edebiyatı, bölgenin karmaşık siyasi ve toplumsal dinamiklerini anlamak için önemli bir pencere sunar. Bu edebiyat, sadece bireylerin duygusal ve kişisel deneyimlerini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda politik, sosyal ve tarihi olayların bir kaydı olarak işlev görür. Ortadoğu'nun birçok ülkesi, tarih boyunca savaşlar, işgaller, devrimler ve toplumsal değişimlerle şekillenmiştir. Bu bağlamda, edebi eserler, bu olayların insan yaşamı üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyerek okuyuculara empati ve anlayış kazandırır.

7. EDEBİYATIN SİYASAL GELİŞMELERE KATKISI

Edebiyat toplumsal ve politik meseleleri ele alarak okuyuculara derin düşünme ve sorgulama imkânı sunan güçlü bir araçtır. Bu bağlamda Ghassan Kanafani gibi yazarlar, Filistin davasını uluslararası kamuoyuna taşıyarak okuyucuların bu konudaki farkındalıklarını artırır ve empati geliştirmelerini sağlar. Hanan al-Shaykh gibi yazarlar da Ortadoğu'daki kadınların karşılaştığı baskıları görünür kılar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile kadın hakları konusunda duyarlılığı artırır. Bu tür edebi çalışmalar, okuyucuların kendi toplumlarındaki ve dünya genelindeki adaletsizliklere karşı daha bilinçli bir tutum geliştirmelerine yardımcı olur.

Bunun yanı sıra, edebiyatın kimlik ve kültürel bilinç geliştirme üzerindeki etkisi de unutulmamalıdır. Yazarlar, eserlerinde kimlik arayışı ve kültürel miras konularını işleyerek, okuyuculara kendi kökleri ve kimlikleri üzerine düşünme fırsatı sunar. Bu durum, özellikle diasporada yaşayan bireyler için önemli bir bağ kurma aracı olarak öne çıkar. Edebiyat, bireylerin kültürel geçmişlerini ve kimliklerini anlamalarına yardımcı olarak, onları daha geniş bir topluluğun parçası haline getirir.

Eserler aynı zamanda direniş ve toplumsal değişim çağrısında bulunmakta ve okuyucularını entelektüel sorgulamaya ve reform düşüncesine yöneltmektedir. Adonis gibi yazarlar, bireysel özgürlük ve yaratıcılıkları ön plana çıkararak okuyucularını düşünsel bir dönüşüme yöneltirler. Bu tür eserler toplumsal değişimin ve direnişin sembolü haline gelip okuyuculara daha adil bir dünya için mücadele etme cesareti aşılar.

8. SONUÇ

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları, Ortadoğu edebiyatını diğer dünya edebiyatlarıyla yan yana inceleyerek, ortak temalar ve farklılıklar üzerinden kültürler arası anlayış ve etkileşimi artırma potansiyeline sahiptir. Bu tür çalışmalar, farklı coğrafyaların edebi ürünleri arasındaki bağları ortaya koyarak, evrensel insan deneyimlerini ve yerel özgünlükleri daha iyi anlamamıza olanak tanır. Böylece, edebi eserler arasındaki karşılaştırmalar, okuyuculara farklı kültürlerin değer sistemlerini, sosyal yapısını ve tarihsel geçmişlerini daha derinlemesine kavrama fırsatı sunar.

Dijital çağda, dijital platformların ve sosyal medyanın Ortadoğu edebiyatı üzerindeki etkisini incelemek hem yeni anlatım biçimlerinin gelişimini hem de okuyucu-yazar etkileşimlerini anlamak açısından önemli bir araştırma alanı sunar. Dijital edebiyat, geleneksel edebi normları sorgularken, edebi metinlerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlar ve okuyucuların

katılımcı bir şekilde edebiyatla etkileşime geçmesine olanak tanır. Bu durum, edebi eserin sadece tüketilen bir ürün olmaktan çıkarak, dinamik bir iletişim aracına dönüşmesini sağlar.

Edebiyatın çatışma sonrası toplumlarda barış inşasına olan katkısı da araştırılması gereken önemli bir konudur. Edebi eserler, travma sonrası iyileşme süreçlerinde topluluklara rehberlik edebilir ve çatışma deneyimlerini işleyerek duygusal iyileşmeyi destekleyebilir. Edebiyat, kişisel ve toplumsal yaraları sararak, empati ve anlayışı teşvik eder ve böylece barışın sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilir.

Çok disiplinli yaklaşımlar, edebiyatı sosyoloji, tarih ve siyaset bilimi gibi başka disiplinlerle birleştirerek daha kapsamlı ve bütüncül bir anlayış geliştirme potansiyeli taşırlar. Bu tür bir yaklaşım, edebi eserlerin sadece sanatsal değerlerini değil, aynı zamanda toplumsal ve politik bağlamlarını da değerlendirmemize fırsat tanır. Böylece, edebiyatın toplumsal dinamiklerle olan karmaşık ilişkisi daha iyi anlaşılabilir.

Yazarların siyasi aktivizmleri ve edebi çalışmalarının bu aktivizmle ilişkisi üzerine yapılacak detaylı incelemeler, edebiyatın toplumsal değişim üzerindeki etkilerini ortaya koyabilir. Yazarlar, eserleri aracılığıyla siyasi ve toplumsal meseleleri gündeme getirerek, okuyucularını bilinçli bir şekilde bu konular üzerinde düşünmeye ve harekete geçmeye teşvik eder. Edebi eserlerin bu aktivist rolü, edebiyatın sadece bir anlatım aracı değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm için güçlü bir platform olduğunu gösterir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazarlar çalışmayı ortaklaşa hazırlamıştır

Çıkar Çatışması: Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, A. A. (2023). Palestine Writes and The Politics of Language. *Jerusalem Quarterly*, 109-115.
- Akyıldız, H. B. (2024). Roman Kahramanlarının Yeniden Doğuşu: Postmodern Özne ve Değişken Kimlikler. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 19-34.
- Alfaisal, H. S. (2022). Specters Of World Literature: Orientalism, Modernity, and The Novel İn The Middle East. *Brill*. 53(1-2):164-170.
- Alver, K. (2006). Edebiyat ve Kimlik. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 32-43.
- Araz, T. (2020). Divan Şiirinde Arapçanın Anlamsal Değeri. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 5(1), 60-81.
- Asutay, M. M. (2021). Turkish Figure in The Short Stories Of Naguib Mahfouz. *Journal Of Analytic Divinity*, 5/2 (June 2021), 123-133.
- Aşkaroğlu, V. (2020). Yazar ve Edebiyatın İşlevi ve İdeolojik/Toplumsal Rolü Üzerine Kuramsal Bir Tartışma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(47), 198-221.
- Atvur, S. (2020). Ortadoğu Jeopolitiğinde Kültürel Yansımalar: Kültürel Miras Üzerine Bir Değerlendirme. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(2), 81-110.
- Buzay, E. (2023). Modalities And Fictional Storyworlds in Futuristic Novels. *Studies İn Global Science Fiction ((Sgsf))*, 61-106.
- Can, B. (2023). Filistinli Şair Mahmūd Derviş'in "Kaktüsün Somsuzluğu" Adlı Şiirinin Türkçe Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Söylem Filoloji Dergisi, (Çeviribilim Özel Sayısı)*, 344-362.
- Çalışkan, K. (2008). Ortadoğu Siyaseti ve Toplumlarını Anlama Yolları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (39), 1-19.
- Çiftçi, A. (2022). Amin Maalouf, Ölümcül Kimlikler. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 275-287.
- Earle, B. (2023). Dallapiccola's Ulisse İn Frankfurt. *The Opera Quarterly*, 113-135.
- El-Hussari, B. I. (2016). The Other Version of The Story: National Identity İn The Modern Palestinian Novel. *Athens Journal Of Philology*, 145-158.
- El-Hussari, I. A. (2019). What's in A Name? A Discursive Study of The Untimely Dialogue İn Ghassan Kanafani's Returning To Haifa. *Lebanese American University*.
- Erol, P. Ö. (2016). Modernite Projesinin Kökenleri, Dinamikleri ve Sonu. *Sosyoloji Dergisi*, (33), 49-66.
- González, A. V. (2023). Approaches to Totalitarianism, Humanism and Arts in George Orwell's. *Journal of The Spanish Association of Anglo-American Studies*, 45.1 (June 2023): 231-241.
- Göçmen, J. S. (2023). Edebi Metinlerde Tüberküloz. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 13(Özel Sayı), 39-43.
- Güvenç, Ö. (2021). Halk Hikâyelerinin İşlevleri. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, 73, 57-83.
- Ibisi, S. (2018). Middle Eastern Themes in Contemporary American Fantasy: The Political and Socio-Religious Implications . *Graduate Theses And Dissertations*, 1-57.
- İnaç, H. (2003). Makro Toplumsal Kuramlar Açısından Postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 341-351
- İnaç, H. (2004). Identity problems of Turkey during the European Union Integration Process. *Journal of Economic and Social Research*, 6(2), 33-62.
- İnaç, H. (2005a). Faşizmin ve sosyalizmin sosyo-politik kökenleri: Marx- Pareto Mukayesesi Bursa: Ekin Yayınları.
- İnaç, H. (2005b) Türkiye'nin Kimlik Problemleri: Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde. Ankara: Adres Yayınları

- İnaç, H. (2007). Rethinking Democracy and Governance in the EU. *Journal of Academic Studies*, 9(32), 1-31.
- İnaç, H. (2014) "Çağımızın Toplumsal Algısını Temsil eden Parametrelerden Kimlik, Kültür ve Uygarlık Kavramlarının Sosyo-politik Analizi", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-57.
- İnaç, H. (2018). The Possibility of Multicultural Practice During The Age of Collective Identities In Line With Arab Spring. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, 306-315.
- İnaç, H. (2020). Pandemi Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası. *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, 1-20.
- İnaç, H. (2021). *Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İnaç, H. (2022). "New World Order in Post-Pandemic Process and Turkey". In: *Turkey and the Post-Pandemic World Order* (Edit: A. Salih İnkiz), Lexington Books, ss.199-225
- Jrejiry, R. (2022). *A Century of Lebanon (1920–2020)*. Global Perspectives On Nationalism (S. 17). İçinde Routledge.
- Karadağ, M. (2023). Urban Reflections: An Ecocritical Perspective on Magical Istanbul Through Orhan Pamuk's a Strangeness in My Head' Novel. *Türk Folklor Araştırmaları*, 367, 67-79.
- Kırşanlı, F. (2024). Inequality: A Critical Assessment Through The Lenses Of Corruption and The Arab Spring. *Social Sciences University Of Ankara*, 1-8.
- Kiş, E. (2023). 1948'den Bugüne, Tarihi ve Siyasi Yönleri ile "İsrail-Filistin Sorunu". *Anlambilim Mtü Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 262-274.
- Koç, İ. (2024). Edgar Allan Poe'nun "Kara Kedi" Hikâyesinde Anlatıcı ve Bakış Açısı. *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4(1), 42-55.
- Koç, M. A. (2020). Ortadoğu'ya Bakışta Alternatif Bir Perspektif Olarak Kimlik ve İdeolojiler: Ortadoğu'yu Kuran İdeolojiler. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7(1), 247-252.
- Kökce, H. (2021). Din ve Milliyetçilik İlişkisi: Kolaylaştırıcı mı Zorlaştırıcı mı? *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 2775-2796.
- Köse, H. (2024). The Concept of The Middle East and The Historical Breaking Points of The Middle East (1878-1979). *Recent Period Turkish Studies*, (45), 1-26.
- Köse, H. H. (2015). Şii Grupların Irak Siyasetine Etkisi: 2003-2012 Dönemi. *The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies*, 1(2), 53-89.
- Kurubaş, E. (2011). Arap Dünyasında Otoriter Rejimler ve Devrim Dalgası: Değişim Mümkün Mü? *Adam Akademi*, 1(1), 101-128.
- Macqueen, B. (2017). An Introduction To Middle East Politics. *Torrosa Journal*, 392p.
- Mansour-Ille, D. (2022). All Quiet On The Western Front. *The Rusı Journal*, 4-5, 150-151.
- Maroufi, S. F., Sohrabi, H., Dabbagh Ohadi, M. A., Mohammadi, E., ve Habibi, Z. (2022). Neurosurgery in 21st-Century Wars in The Middle East: Narrative Review Of Literature. *World Neurosurgery*, 184-190.
- Mcaeter, C. (2024). Russian Literature in Africa: An Overview. *Translating Russian Literature İn The Global Context*, 323-328.
- Menteşe, M. (2021). Klasik Arap, Fars Ve Türk Edebiyatı İncelemeleri Şahsiyetler, Türler, Gelenekler (I-İ). *Karaelmas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 544-566.
- Michalopoulos, S., Naghavi, A., ve Prarolo, G. (2018). Trade And Geography in The Spread Of Islam. *The Economic Journal*, 128(616), 3210–3241.
- Moghadam, V. M. (2020). Gender Regimes in The Middle East and North Africa: The Power of Feminist Movements. *Social Politics*, 27(3), 467-485.
- Mousa, H. (2020). *Palestinian Children's Literature: An Overview*. University Of Toronto Press.
- Neira, M., Erguler, K., Ahmady-Birgani, H., Daifallah Al-Hmoud, N., Fears, R., Gogos, C., . . . Christophides, G. (2023). Climate Change and Human Health in The Eastern Mediterranean and Middle East: Literature Review, Research Priorities and Policy Suggestions. *Environmental Research*, 216, 1-23.
- Nyandoro, G. O. (2020). Postcolonial Tensions in a Fictitious African State: The Unconventional First-Person Point Of View in *Anthills Of The Savannah* (1987). *Research Journal in Modern Languages And Literatures*, 1(2), 4-18.
- Oyedele, R. (2024). An Overview of Caribbean and African Literary Theories. *Journal Of Humanities and Social Sciences Studies*, 6(9), 124-128.
- Özdemir, M., ve Aypay, A. (2022). Türkiye'de Bulunan Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilere Yönelik Eğitim Politikaları: Retrospektif Bir Değerlendirme. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 577-602.
- Özsoy, A. U. (2019). 15 Ve 16. Yüzyıllarda Sömürgecilik Hareketleri, Fiyat Devrimi ve Sömürgecilik İdeolojisi. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3), 819-834.
- Pirinççi, F. (2019). Soğuk Savaş Döneminde Orta Doğu. *Orta Doğuda Siyaset* (S. 68-98). İçinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi .
- Reddy, C., ve M.Phil, M. (2024). *International Council Of English and Literature Journal (Icelj)*. An International Peer-Reviewed Journal, 11-41.
- Sistakou, E. (2020). The Wound and The Kiss: The Morbid Pleasures Of Post-Theocritean Aesthetics. *De Gruyter*. 11(2), 285p.
- Suleiman, Y., ve Muhawi, I. (2012). *Literature and Nation in The Middle East*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Şahin, K., ve Atabay, M. (2021). Otoriter Siyasal Sistemlerde Propaganda ve Eleştiri Aracı Olarak Sanat. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(1), 84-94.
- Topuz, Z. Ç. (2023). Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellenmesi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 10(2), 49-74.
- Ünlü, A. D. (2020). Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Barış Düşüncesi ve Barış Hareketleri: İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birlik . *Doktora Tezi*, İstanbul.
- Webb, A. (2023). Nested Hermeneutics: Mind At Large As a Curated Trope of Psychedelic Experience. *Interdisciplinary Science Reviews*, 48(1), 1-20.
- Yazıcı, H. (2011). Lübnan'da Kısa Öykü. *Şarkiyat Mecmuası*, 131-160.
- Yılmaz, F. M. (2020). Arap Baharı'nın Türkiye ile Ortadoğu Devletleri Arasındaki Ekonomik İlişkilere Etkisi. *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 10-36.
- Yılmaz, N. (2013). Adonis'in Şiirlerinde Kadın Haklarını Sorgulamacı Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 63-74.